

bepaalde oorzaak wezen die zooveel vrouwen er toe dringt zich te uiten in geschrifte. Mevr. Jo van Ammers-Kueller (zelf verdienstelijk schrijfster) geeft die oorzaak aan in een harer lezenswaardige artikelen in „De Socialistische Gids”. Ze zegt daar dit: „Voor een deel zullen sociale omstandigheden hier oorzaak zijn; „schrijven” is in Holland een luxe-haantje, waarmee de meest ijverige en succesvolle nog niet in zijn onderhoud kan voorzien; en waarvoor de vrouw, die de strijd om het bestaan in veel gevallen minder dwingt, dus eerder tijd zal kunnen vinden; maar ongetwijfeld werkt daarbij sterk de steelende overtuiging, dat al wat „de vrouw” te zeggen heeft, belangrijk is; dat steeds onze getuigenissen met gedegen aandacht worden aangehoord en ontleed, en dat elke vrouw, door het uitspreken harer diepste en innigste gevoelens en overtuigingen, iets te niet doet van het vele onware en onjuiste, dat (ook al weer) door normen en conventies, als specifiek „vrouwelijk” gekenschetst of veroordeeld werd.”

Onder verontschuldiging voor het citaat wijs ik u erop, dat ge toch ook hier de moderne gedachte voelt, die trouwens bij al de genoemde schrijfsters tot uiting komt (natuurlijk met belangrijk verschil in graad). En dat kan ook wel niet anders, want evenzeer als deze strooming een vrucht is der emancipatie-leer, evenzeer heeft deze als logisch gevolg met zich gebracht dat de vrouwen gingen schrijven en dichten, juist de vrouwen. En dat verklaart weer het veelszins propagandistisch karakter van vele der geschriften.

Nu wijst Mevr. v. Ammers-Kueller verder op het feit, dat „vele onzer mannelijke auteurs hun „visie” van de vrouw hebben gepast en gevormd naar het beeld dat de vrouwen zelf hebben opgebouwd”. Ook dit is belangrijk genoeg, om het hier even aan te halen. Want inderdaad komen in heel wat werken van mannelijke auteurs dezelfde naar vrijheid jagende vrouwen voor, waardoor men zou kunnen gaan meenen, dat deze moderne literatuur-figuur niet speciaal het werk is van vrouwelijke auteurs. Maar dan toont U deze aanhaling 'tenjuiste van die meening en bewijst, dat de moderne vrouw in de literatuur wel degelijk schepping is van vrouwen. Dat troosteloos zoeken naar inzicht in de omringende verhoudingen naast 'felle bevechten van „ouderwetsche” denkbeelden, waaronder ze altijd gevangen gelegen hebben, is hier zoo typisch vrouwelijk. De overtuiging schijnt wortel gevat te hebben, dat de vrouw ook in de literatuur een eigen roeping heeft te vervullen, n.l. de oude sleurbegrippen op te ruimen en de haterlijke vooroordeelen omver te werpen. En dat moet dan geen half werk zijn, want dan is nog niets bereikt; geen geven en nemen, geen transigieren, maar doen, alleen en radicaal doen.

Met name nu toont de moderne roman deze roeping. In een figuur als Hellen uit „De Branding” jaagt een drang naar vrijheid, naar verzet tegen alles wat die vrijheid belemmeren wil, een behoefte nu eens te zeggen met woorden en daden hoe men staat tegenover 'leven, eigen bruisende individualiteit eens te doen zegoveren over doode en verstijfde etiquettevormen. En dat is natuurlijk de mentaliteit van de schrijfster.

Nu is er ongetwijfeld iets in deze opvatting dat echt is, dat ook den naam verdient van kunst. Want ware kunst moet gemoedsuiting zijn, moet geboren worden uit de behoefte, te zeggen wat er leeft, diep in de ziel. En dat voelen we stellig in deze vrouwenliteratuur. Maar oneindig groter is in dat fanatisme het gevaar, omdat het zoo meesleept, omdat het zoo subjectief is, omdat het zoo heelemaal niet rekenen wil met omstandigheden en verhoudingen, bovenal, omdat het zoo vierkant zich stelt tegenover alles wat den christen heilig is. Het klinkt zoo zeldzaam verleidelijk, dat we alles, wat ons hindert te handelen naar ons idee, maar op zij moeten staan, omdat 'conventie, vormdwang, verouderd, stijf is, maar 't dunkt zoo te eenenmale in tegen den wandel, die een christen betaamt. De syrenenzang is zoo bijzonder welluidend, dat het land van beloften voor ieder open ligt, die de staketsels maar durft verbreken — maar dat zijn veelal juist de inzettingen door God zelf geordend. Zoo wordt de leer, die de moderne roman predikt een gapende afgrond op den levensweg der jonge vrouw. Het individualisme dat hij wil is allergevaarlijkst, omdat de beoordeling van wat kan en mag wordt verlegd naar het eigen, dikwijls al omneveld oordeel. Zelfstrijd, aarzeling, omdat het geweten waarschuwend klopt, worden weggelaten. Er blijft niets meer over van wat te allen tijde het vrouwelijk sieraad is geweest, haar schroom, haar ingetogenheid, haar door liefde ontvonkte wederliefde, 't wordt een grijpen met ruwe, schennende hand, die alle teervrouwelijks heeft verloren — en een heel diep vallen.

Dit wat betreft de grondidee. Maar nu is er nog heel veel aan gelegen, hoe dit alles wordt gezegd; kiesche woorden kunnen veel dat ruw, stuitend is bemantelen, men kan duidelijk genoeg zijn, zonder nog alles te zeggen. Maar zelfs dit schijnt te behooren tot de conventie, die voor de moderne vrouw zoo verachtelijk is. Henri Borel, bekend schrijver zelf („Wijsheid en Schoonheid uit China”, „Levenshonger” etc.) bespreekt de moderne romanliteratuur in een recensie van één proeve

er van. Daar zegt hij over den toon dezer boeken dit: „de auteur laat nu en dan z'n personen spreken over die (bedoeld zijn seksuele) dingen op een... realistische, nu en dan naar 't studentikoze, en zelfs wel eens ploerige zweemende manier, die een enigszins pijnvoelend mensch het boek een oogenblik met afkeer doet ter zijde leggen. Het seksuele wordt er in opgevat op een manier, die ik de enkel animalistische zou willen noemen, als een functie, een behoefte, dierlijk naar bevrediging zoekend...”

En dat betreft boeken die door vrouwen geschreven zijn! Als een man, die van neutraal standpunt de dingen beziet, zoo oordeelt, hoe moet dan de indruk zijn op het gemoed van hem, wiens zienswijze door het goddelijk element wordt overweld. Wat schrijnt het uw ziel, dat dergelijke gedachten vloeien uit de pen van vrouwen en aan jonge vrouwen worden ingegeven. En wat zijn alleen daarom geeds die moderne romans tegen draads. Borel roept uit aan 'teinde van dit stuk: „hoe is 't mogelijk, dat een vrouw dit alles zoo precies weten en schrijven kan” en gij prevelt vol verbazing die vraag hem na.

Hebben dan die dames-schrijfsters (want haar kennis van toestanden en verhoudingen in hogere kringen der maatschappij geeft ze recht op dien naam) werkelijk niets beters te beschrijven, dan dat opborrelen van lage hartstochten? En is er voor een vrouw, die zulke bijzondere talenten heeft ontvangen als vele dezer moderne romancières, niets edelers in 't leven rondom, dat haar kunstenaarsblik boeit? Ik kom op de beteekenis dezer romans als literatuuruiting nog wel terug — hier zie ik ze als weergave van gemoedsstemming, als werk van de auteurs... van vrouwen!

Werkelijk, als er één wapen tegen de romans in 't algemeen (ik bedoel dus niet van christelijk standpunt) te trekken valt, dan is 't het auteurschap. Nog altijd is, ook voor onzen tijd, ondanks emancipatie-buitenissigheden en politieke charlatanerie, de vrouw de verpersoonlijking van het ideeële. Zij is in de schatting van ons, mannen, de natuurlijke vijandin van wat laag en minderwaardig is. In den kring, waarin de vrouw verschijnt, wordt de toon mechanisch een andere dan die, welke onder-mannen-alleen heerscht; dadelijk komen de uitdrukkingen op ander peil (waarmede volstrekt niet gezegd is, dat ze te voren op een laag peil stonden) en dat alles, omdat de vrouw, de echte vrouw, is de samenvatting van al wat lieflijk is en wel luidt.

En nu valt de moderne vrouw in en door de romans geheel uit dien toon, doet en denkt, wat we voor haar afschuwwekkend geloofden. Vergoelijk dit nu niet door te spreken van realistische kunst, want de ware realistische kunst heft niet het lage in de menschenziel omhoog, opdat men daarin zijn banier zal zien, waaronder men strijden moet — ze is daar te objectief voor. Zeg ook niet, dat er toch zulke meisjes, als in de romans met werkelijk talent beschreven worden, zijn, want er mogen er honderd en helaas misschien duizend zijn, dat geeft niemand het recht, ze ten voorbeeld te stellen aan anderen. Want, al wil ik de schrijfsters niet aanwrijven dat ze dezen tendenz hebben gehad, 'tis in de praktijk toch de vrucht van haar arbeid. En in elk geval zullen vele meisjes haar voorbeeld er in vinden, indien ze niet genadig worden bewaard.

Ik zeg dit alles niet, om de auteurs zwart te maken; ik wil alleen wijzen op het gevaar, dat ze veroorzaken. Terecht zoeken de ouders voor hun opgroeiende dochters voorlichting van vrouwen. Gelukkig ziet men, ook in ons kamp, de waarde van 't contact tusschen de oudere en de jongere vrouw, verstaat men, dat de man door z'n gansch andere geestesgesteldheid niet altijd doordringen kan tot 't meisjeshart. Tijdschriften als „Christelijk Meisjesleven”, „Christelijk Vrouwenleven”, verenigingen als de „Nederlandsche-Christen-Vrouwenbond” zijn van dit inzicht de gelukkige uitvinding. En boeken, door vrouwen geschreven, zijn zeer gewaardeerde hulpmiddelen in deze richting. Hoe gemakkelijk zou men dan deze romans, die immers door vrouwen geschreven zijn, gewenschte lectuur kunnen achten en geheel te goeder trouw z'n kinderen onder oogen brengen, wat men liefst verre van hun gedachten houden wil. Op dat gevaar wil ik wijzen, juist omdat de auteurs vrouwen en de handelende personen jonge dames zijn.

Behoudens de ernstige bezwaren, die van ethisch en religieus standpunt tegen den roman zijn in te brengen, (waarover in volgende nummers nader) is wat ik thans noemde al reden genoeg, om deze boeken onzen kinderen te onthouden.

Amsterdam.

C. TAZELAAR.

PERS-SCHOUW.

Kuyper I en II.

De onmeedoogende schaar van het plaatsgebrek knipte van mijn vorige Pers-schouw het laatste stuk af. Vandaar, dat ik over het onderwerp, waarmee ik toen eindigde, nu nog even doorga.

Jammer, dat ik uit het mooie artikel van prof. Anema, in „Stemmen des Tijds”, dat schijnbaar

een beetje ongevoelig begon, niet wat overschrijven kon. Maar 'tkwam in de drukke Kerst- en Nieuwjaarsweken op mijn studeerkamer. 'k Kon het niet lezen, maar meer ook niet. Laat ik er bij deze de aandacht op mogen vestigen.

Wat den meesten grooten mannen overkwam, wordt nu ook reeds op Kuyper toegepast. Men begint n.l. na hun dood meestal tusschen meerdere „ik”-ken in hen te onderscheiden. Soms terecht. Vele wijsgeeren hebben in hun leven keerpunten gehad, waarmee men ter dege moet rekenen. Maar soms ook ten onrechte. Zoo schijnt men nu ook van twee Kuypers te willen spreken. Vooral komt dat sterk uit in een artikel in een onzer kerkelijke bladen. Ik zal blad noch schrijver nader aanduiden. Want 'k heb hoop, dat de auteur later er spijt van zal hebben. Dat hij gebreken in Kuyper ontdekt is alleszins geoorloofd, maar dat hij zoo durft generaliseren en zoo durft oordeelen acht ik onverantwoordelijk. Hij heeft het dan eerst gehad over den mystieken Kuyper. En dan gaat hij voort:

Kuyper was meer.

Hij was ook „Weltmensch”. Helaas in het laatste van zijn leven overwegend „Weltmensch”. Dat heeft hem geen goed gedaan. En het heeft ons geen goed gedaan. Dan... 't is voorbij: Kuyper is dood.

Zijn tijd is om.

Zijn taak is af.

God heeft dezen dienstknecht tot zich genomen.

Zijn verkoren kind in het Vaderhuis.

Kuyper is dood.

Van nu voortaan zullen wij het zonder Kuyper moeten doen.

Daar is een tijd geweest, dat wij ons niet in konden denken, hoe dat wel zou moeten.

Als Kuyper eens kwam te vallen...

't Was in de dagen van den vollen bloei onzer actie.

Ten naastenbij een kwart eeuw geleden.

Hij leek ons zoo onmisbaar toe, immers onvervangbaar.

Wat zou er toch worden van de actie op alle, maar vooral politiek gebied? En wie zou die twee groote lijfbladen, waardoor deze held des geloofs en strijder Gods zijn machtig elan inblies onder de scharen en den invloed zijner verreikende persoonlijkheid oefende, dagelijks, wekelijks, wie zou de „Standaard” en de „Heraut” verzorgen?

Zoo was het voor vijf en twintig jaren.

En thans?

Kuyper is dood.

Maar wie neemt er eigenlijk notitie van!

Dit is pijnlijk en ontroerend in hooge mate.

Zullen wij er van zwijgen? Nu? bij zijn dood!

Neen! 't is de vinger Gods, leiding des Heeren.

Op het ontroerende, dat er ligt in de omstandigheden waaronder Kuyper gestorven is dient het volle licht te vallen.

Zei ik teveel, toen ik dit onverantwoordelijk noemde?

„Kuyper is dood. Maar wie neemt er eigenlijk notitie van!” Zoo staat er in dat artikel.

Hoe komen heel Den Haag, heel de Nederlandsche Pers, al die mannen en vrouwen, die op Kuyper graf tranen in de oogen hadden er niet tegen op!

Zeker, het sterven van Kuyper was ontroerend.

Maar niet, omdat, gelijk de schrijver zich nader verklaart, Kuyper zichzelf niet gebleven is, „is onwaard, verwereldlijkt, gedaald in peil”, doch omdat hij stierf als een kind.

Al de goede woorden, die deze scribent aan Kuyper wijdde, kunnen het pijnlijke van zijn andere uitslatingen niet verzachten.

Laster.

Voor impressionistische naturen is het altijd moeilijk om het Schriftwoord in praktijk te brengen: Oordeelt een rechtvaardig oordeel. Maar ook voor menschen die eens tot ons hebben behoord, doch ons hebben verlaten. Dat blijkt nu weer in zake de veronderstelde wedergeboorte. Kras neemt Ds. Landwehr in de „Gereformeerde Kerkbode voor Rotterdam” hen onderhanden, die hiermee onze kerken bestoken.

Mogen wij nu eens even kort zijn.

Wie zegt, dat wij Gereformeerden leeren, dat een kind door den doop wedergeboren wordt, die lastert, hetzij opzettelijk of onopzettelijk.

Wie zegt, dat wij Gereformeerden leeren, dat alle gedoopte kinderen wedergeboren zijn, die lastert, hetzij opzettelijk of onopzettelijk.

De Gereformeerde Kerken belijden, wat al meer dan drie eeuwen door de Gereformeerde Kerken beleden is.

Niets meer, maar ook niets minder.

En dat durft men dan Neo-Calvinisme noemen. Is het geen belachelijke onkunde?

Droeve onkunde.

Belachelijke onkunde durf ik het onderstaande niet noemen. Liever spreek ik van bedroevende onkunde. De heer Wannée, voorganger der Vrije Gemeente in Den Haag, schreef over „Religieuse Levens- en Wereldbeschouwing”. Hij ontpopt zich daarin als monist en belijder van de leer der reïncarnatie. Ds. Hulsman beoordeelt dit geschrift in „De Hervorming” en plaatst onder zijn recensie dit Post-scriptum: